

Etické aspekty výzkumu v psychologii

Výzkum v psychologii

- výzkum prováděn na živých bytostech
- závěry výzkumu mají dopad na společnost jako celek
- zneužitelnost výsledků výzkumu

Regulace výzkumu v psychologii

- zásady pro experimenty s lidskými subjekty – vychází z pravidel pokusů v medicíně
- Norimberský kodex (1947)
- etické kodexy psychologických společností (APA – 1953)
- postupné revize

Norimberský kodex

1. Základní podmínkou provedení experimentu je dobrovolný souhlas pokusné osoby.
2. Pokus by měl přinést plodné výsledky, jež slouží dobru společnosti a jichž nelze dosáhnout jinými metodami či způsoby studia. Pokus by měl mít jasný vytyčený cíl a smysl.
3. Předpokládané výsledky pokusu by měly dostatečně zdůvodnit jeho uskutečnění. Proto je třeba pokus plánovat a vycházet z výsledků pokusů na zvířatech a ze znalosti přirozeného vývoje nemoci nebo ostatních studovaných problémů.
4. Při pokusu je třeba dbát na to, abychom se vyhnuli zbytečnému fyzickému a duševnímu utrpení nebo poškození.

Norimberský kodex

5. Je třeba upustit od pokusů, o nichž se lze předem domnívat, že způsobí smrt nebo poškození s trvalými následky.

Výjimkou mohou snad být jen takové pokusy, při nichž experimentující lékaři slouží zároveň jako pokusné osoby.

6. Velikost podstoupeného nebezpečí by nikdy neměla přesáhnout stupeň daný humanitární důležitostí řešeného problému.

7. Je třeba učinit potřebná opatření a zajistit patřičné podmínky na ochranu pokusné osoby proti sebemenší možnosti ublížení na těle, trvalému poškození nebo smrti.

8. Je třeba, aby pokus řídily pouze vědecky kvalifikované osoby. Ve všech stádiích pokusu musí osoby, které jej řídí nebo provádějí, pracovat na vysoké vědecké úrovni a pečlivě.

Norimberský kodex

9. Je třeba, aby v průběhu pokusu měla pokusná osoba možnost žádat ukončení pokusu, jestliže dosáhla takového duševního či fyzického stadia, jež podle jejího názoru nedovoluje pokračovat v pokusu.

10. Vědecký pracovník musí být připraven ukončit pokus v kterékoli fázi, jestliže i přes vynaloženou snahu, nejvyšší zručnost a po důkladném zvážení má důvod se domnívat, že by pokračování v pokusu vedlo k ublížení na těle, trvalému poškození nebo smrti pokusné osoby.

APA Code of Ethics (2016)

Research and Publication

- souhlas instituce
- informovaný souhlas
- informovaný souhlas s nahráváním (zvuk i obraz)
- pacient, klient, student, podřízený coby účastník výzkumu
- kdy není souhlas nutný
- pobídky k účasti
- klamání
- debriefing
- využití zvířat ve výzkumu
- výsledky výzkumu
- plagiátorství
- publikační kredit
- duplicitní publikace
- sdílení dat pro ověření
- recenzenti

Code of Human Research Ethics (BPS, 2021)

Základní principy:

- respektování autonomie, soukromí a důstojnosti zúčastněných osob a komunit
- vědecká hodnota
- společenská odpovědnost
- maximalizace přínosu a minimalizace škod

Informovaný souhlas

- cíl projektu
- typ shromažďovaných dat
- metoda získání dat
- důvěrnost a anonymita informací
- časové závazky účastníků
- právo odmítnout sdílet informace
- právo odstoupit kdykoli ze studie (bez následků)
- právo nechat odstranit údaje z databáze (do určitého data)

Informovaný souhlas

- údaje o všech rizicích spojených s účastí
- údaje o kompenzaci vynaložené námahy a času
- kontakty na výzkumníky a kontrolní orgány
- údaje o debriefingu
- údaje o využití dat a výsledků (včetně souhlasu se zpracováním osobních údajů)
- potencionální přínos výzkumu
- zprostředkování výsledků výzkumu účastníkům

Vzor souhlasu

- Etická komise pro výzkum MU
- Souhlas s účastí ve výzkumu a zpracováním osobních údajů pro výzkum prováděný studenty

Důvěrnost informací

- všechny informace brány jako důvěrné, pokud není dohodnuto předem jinak
- znemožnit identifikaci účastníků při publikaci výsledků
- možné narušení práva na důvěrnost sdělení – upozornit předem

Poskytování rad

- někdy intervence součástí výzkumu
- jindy se objeví problém, kterého si účastník nemusí být vědom a který intervenci vyžaduje
- vyžadování pomoci účastníkem – otázka dvojí role a kompetence výzkumníka

Klamání

- zatajení pravého účelu výzkumu
- klamání o pravém účelu výzkumu
- před použitím klamu
 - uvážit alternativní postupy bez klamu
 - poskytnout účastníkům co nejvíce informací v první fázi
 - uvažovat o dopadu zatajení
- odhalit co nejdříve

Debriefing

- důležitý zvláště u výzkumů, kde došlo ke klamání účastníků
- nejen verbální popis situace, ale i zpracování emocí
- není ospravedlněním pro neetické postupy

Publikace výsledků výzkumu

- vědecké podvody:
 - zkreslená data
 - vymyšlená data
 - plagiátorství
 - vícenásobná publikace výsledků
- poskytnutí dat pro ověření
- autorství publikace

Vědecké podvody

Procenta vědců, kteří připouštějí, že se dopustili daného chování v posledních třech letech (N=3247)
(Martinson, B.C., Anderson, M. S., de Vries, R. (2005). Scientist Behaving Badly. *Nature*, 435, 737-8)

<i>Falšování nebo fabrikování vědeckých dat</i>	0,3
<i>Nedostatečné přiznání zapojení ve firmách, jejichž produkty jsou založené na výzkumu dané osoby</i>	0,3
<i>Vztahy se studenty, subjekty výzkumu nebo klienty, které by mohly být interpretovány jako pochybné</i>	1,4
<i>Použití nápadu jiné osoby bez řádného povolení nebo povinného uznání</i>	1,4
<i>Neautorizované použití tajných informací ve spojitosti s vlastním výzkumem</i>	1,7
<i>Neschopnost prezentovat data, která jsou v rozporu s vlastním předchozím výzkumem</i>	6,0
<i>Přehlížení používání špatných dat nebo rozporuplných interpretací dat u jiných vědců</i>	12,5
<i>Změna designu, metodologie nebo výsledků studie v reakci na tlak poskytovatele dotace</i>	15,5

Citační etika

- vždy uvést zdroj
- poznatky a názory jiných autorů uvádět nezkresleně
- odkazovat i na práce, které jsou v rozporu s našimi závěry
- skvělá příručka Jiřího Kratochvíla [Jak citovat](#)

Plagiátorství?

- originální práce – nové poznatky, nebyla dosud publikována
- odvozená publikace – shodná data, ale rozšíření interpretace, jiný okruh čtenářů; cituje původní práci!
- nadbytečná publikace – shodná data a interpretace, neodkazuje na původní práci, liší se jen málo; včetně umělého rozčlenění publikace
- duplicitní publikace – shodná práce
- autoplagiát – shodný text, změna názvu nebo pořadí autorů, není odkaz na původní práci
- plagiát - doslovné přebírání textu, který není dán do uvozovek a není řádně odkázán na původní zdroj (včetně konkrétní stránky)
 - přebírání myšlenek, výsledků výzkumu nebo zjištění od jiného autora bez řádného a jednoznačného uvedení jejich zdroje, a to i v případech, kdy je původní text přepsán vlastními slovy anebo je přeložen z cizího jazyka a přepsán vlastními slovy.